

הקרב לכיבוש המובלעת ברמת הגולן

סא"ל אברהם זהר

שונים של מורדות החרמון, צפון חבל הבשן, מסגרת אגן דמשק ואגן נחל הרקאר, בדרומה של ה"מובלעת". שטח טרשי, מכוסה סלעי בזלת וגדרות אבנים, המקשים על העבירות, אך מאפשרים פריסה ותמרון של כוחות שריון, טובים יחסית. במרחב זה שרחבו כעשרה ק"מ מצויים מספר תלי געש, שהגבוה בהם הוא תל-שער. צפונה לו מצוי מרחב הלגיה הקטנה המכוסה גבשושיות לבה המכבידות על העבירות ועל התמרון ומגבילות אותם ל"מסילים" (ואדיות שטוחים) ולדרכים קיימות. באגף הצפון-מערבי מצויות חורשות. כל אלה מקשים על הבאת עצמה של גופי טנקים לביטוי מלא. שלושה נתיבים מרכזיים מצויים במרחב ה"מובלעת": האחד — כביש קוניטרה-דמשק (ציר "אמריקה"), ולאורכו ח'אן ארינבה-צומת מעץ, תל-שמס וסעסע. השני — מסערה-מזרעית-בית-ג'ן-סעסע (ציר "צין-שרפה"); והשלישי בקעתא-ג'כתא-אל-ח'שב-טרנגיה-חרפא.

האויב

(ראה מרשמים 1, 2)

בקרב נטלו חלק כוחות של דיביזיית חי"ר 7 מתוגברת בכוח משלוח מרוקני וחטיבת טנקים 65 של דיביזייה 3; בערב ה'21

קרב ההגנה

חמישה ימים עמדו כוחות פיקוד הצפון בקרב הגנה עיקש. אל אוגדת איתן שהגנה על הגולן ב"6 באוקטובר, הצטרפה ב"7 באוקטובר אוגדת לנר. ב"8 באוקטובר נכנסה לדרום הגולן אוגדת פלד. ב"10 באוקטובר היה כל הגולן הישראלי, עד לקו ה"סגול" (למעט החרמון) בידי צה"ל. שתי דיביזיות חי"ר סוריות ודיביזייה משוריית סורית אחת, שהעמיקו חדור בדרום ובמרכז, עד לקו המפלים, נסוגו והותירו בשדה הקרב שנשמט מידם כ-800 טנקים: בפתחת קוניטרה, ניסו עדיין, ב"9 באוקטובר, כוחות של דיביזיית חי"ר וחטיבת שריון לתקוף, וכמעט יכלו לכוחות חטיבה 7 מאוגדת איתן, אך נסוגו תוך הסבת אבדות ניכרות, לשני הצדדים.

הישגי צה"ל בקרב ההגנה מול סוריה, בלטו בהשוואה למצב בחזית התעלה, בה התפתחו קרבות סטטיים, בעקבות כישלון התקפת הנגד ב"8 באוקטובר.

זירת הקרב

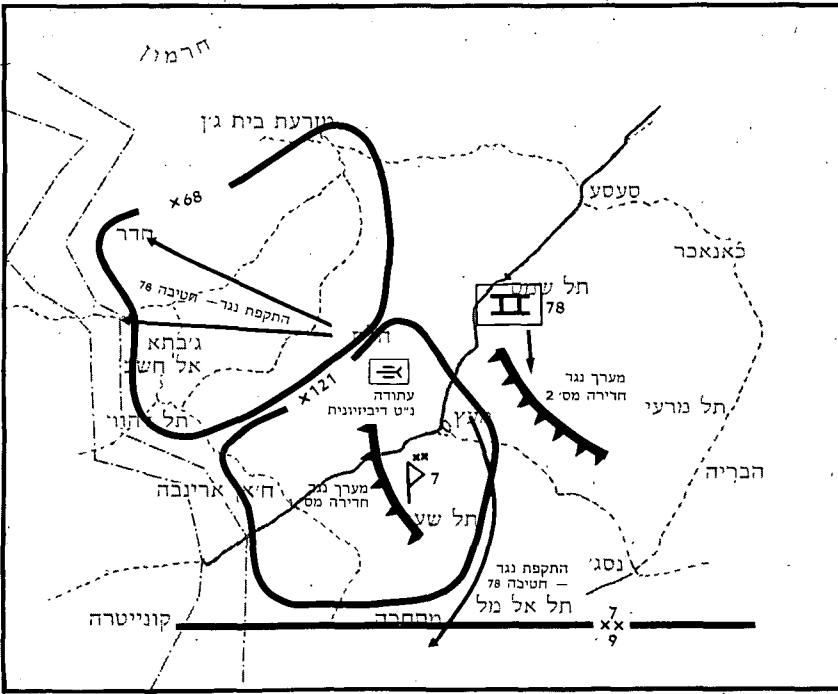
ה"מובלעת" נתחמה על-ידי מעשה המלחמה. היא משתרעת למן מורדות החרמון ועד למרחק של כ-22 ק"מ דרומית לבית ג'ן, ומן הקו ה"סגול" ועד למרחק של כ-20 ק"מ מזרחה לו. היא מצויה במרחבים גיאוגרפיים

קלאוזוביץ, פילוסוף המלחמה המודרנית, הדגיש בחיבורו "על המלחמה" מה" עד כמה חשוב למגן לנצל את הישגיו בקרב ההגנה: "יהיה זה תמיד משגה חמור, לא לנצל באופן כלשהו, את הניצחון שהושג על ידי ההגנה ולא להביא אותו לידי ביטוי במאזן המלחמה, כי אז יתבזבז לריק".¹

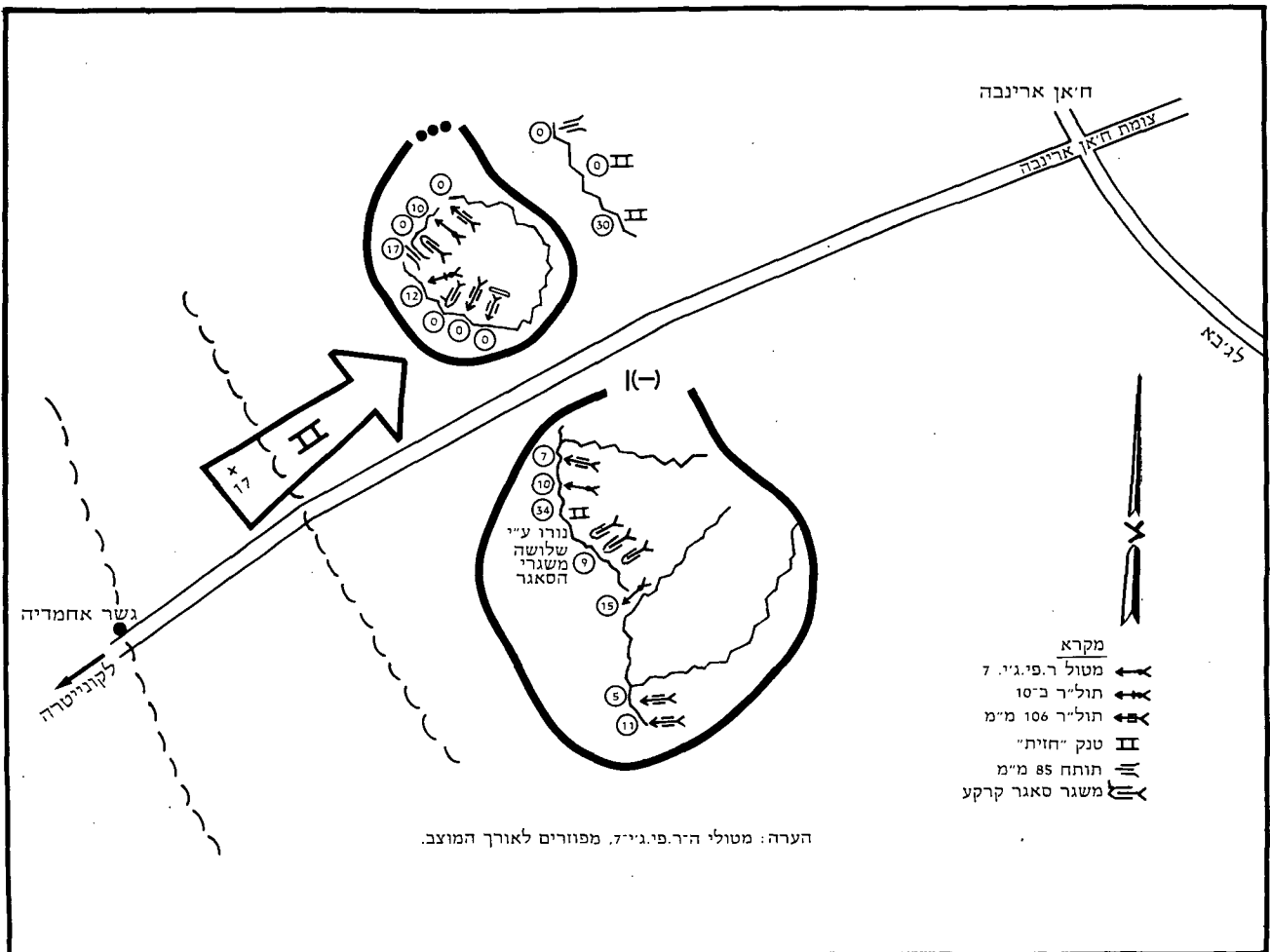
מלחמת יום הכיפורים, כשאר מלחמות "30 השנים" של צה"ל נגד צבאות ערב תיחשב כמלחמת מגננה אסטרטגית, ואפילו פעולות התקפה טקטיות, כמו כיבוש המובלעת ברמת הגולן אינן משנות לא את צורת היסוד של המלחמה, שנכפתה עלינו ולא את מטרותיה.

הדברים הבאים יעסקו בסוגיה של מעבר מהגנה להתקפה במסגרת מגננה, של כוחות פיקוד הצפון במלחמת יום הכיפורים וינסו לבחון "מקרה פרטי" זה מנקודות מבט שונות לרבות אלה של התיאוריה הצבאית.

מפה מס' 1: הערכות כוחות דיביזיה 7 ותכנון התקפות הנגד

מפה מס' 2: מוצב נ"ט בח'יאן אר'ינב'ה

באוקטובר נוספה לזירה חטיבת שריון מוקטנת עיראקית שכללה כ־100 טנקים ובו בלילה עוד חטיבה ממוכנת.

מסמך שלל של גודר נ"ט הדיביזיוני של דיביזיית חי"ר 7, מגלה כי הדיביזיה נערכה להגן בגזרה הצפונית במגמה למנוע חדירה בנתיבים הקיימים על פי כללי ההגנה הסובייטית-סורית: שתי חטיבות חי"ר בדרג ראשון וחטיבה משורינית בדרג שני. בקו ההגנה השני, בסעסע, הייתה חטיבת טנקים של דיביזיה 3 עם כ־100 טנקים טי-54/55, שעד כה לא שותפה בקרב. כוחות דיביזיה 7 היו לעומת זאת, מוכים לאחר התקפות לאורך הקו ולאחר ניסיון ההתקפה האחרון ב־9 באוקטובר בפתחת קוניטרה. עצמת הטנקים טי-54/55 בקו הראשון הייתה כ־100, מתוך כ־400 טנקים שנתרו לסורים במרחב שער דרמשק.

הכוחות הנסוגים נכנסו למערך הגנה מוכן, הבנוי מתעלות קוויות ומוצבים פיקודיים (או תלים שולטים כדוגמת תל־א־דהור), שדות מוקשים ומגנני נ"ט בהם היו "תנ"טים, טנקי תוכה וטילים נ"ט. מרשם קרב ההגנה של דיביזיה 7 (תוכנית "צל־אח־א־דין"), מצביע על כך שהסורים ראו את כביש קוניטרה-דרמשק בציר בו יעבור המאמץ העיקרי של צה"ל בגזרה זו, ולפי זה תכננו את המערכים נ"ט העיקריים כנגד חדירה. תצ"א שצולם ביום ההבקעה מגלה את ריכוזי השריון והארטילריה (כ־60 סוללות).

כוחות פיקוד הצפון

את קרב ההבקעה ביצעו אוגדות איתן ולנר, שבשתייהן היו כ־180 טנקים "צנטוריון". אוגדת איתן הסדירה כללה את חטיבת הטנקים 7 וחטיבת חי"ר מוקטנת "גולני". אוגדת לנר כללה את חטיבות הטנקים 79 ו־17. על אלה נוספו במהלך הקרב חטיבות השריון 19 ו־20 מאוגדת פלד וכוח "נתי" – תוספת של כ־125 טנקים, חלקם טנקי "שרמן" א־51. חטיבת חי"ר"ם נוספת שהופעלה בהמשך הקרב הייתה חטיבת חי"ר"ם 31. כוח הארטילריה כלל שני אגדים וארטילריה פיקודית. על יתר גזרת הגולן הופקדה אוגדת פלד, ממנה נלקחו תוך כדי הקרב חטיבות השריון 19 ו־20.

הכוחות הישראליים והסורים היו לאחר חמישה ימי קרבות קשים ונוקפו לזמן כדי להתארגן מחדש לקרב. דוגמה מוחשית למצב הייתה דרך ההתארגנות של חטיבה 7. כנגמר קרב ההגנה ב־9 באוקטובר, מנתה החטיבה 32 טנקים תקינים. בסמוך להתקפה (ב־11 באוקטובר) היו לה 100 טנקים עם צוותים ומפקדים חרשים ברמות מג'ד־מ"פ מ"מ. על כוחות אלה מן הדין להוסיף את מלוא עצמתו של חיל האוויר, שהופעלה בקרב ואת כוחות חיל הים של זירת הים התיכון.

• חטי' טנקים 78 נפגעה ברובה בקרבות עד כה.

התכנית

ההחלטה על העברת נקודת הכובד לזירה הסורית, חייבה את המטכ"ל ואת הדרג המדיני, לבחון את מטרות המלחמה ואת תרומת ההתקפה להשגת מטרות אלה.

ככלל, מבחינה התיאוריה הצבאית בין מטרות מלחמה לבין מטרות במלחמה. מטרות המלחמה צופות אל התוצאות הצבאיות והמדיניות מעבר למלחמה. מטרות במלחמה עוסקות באמצעי, במערכות וביעדים להשגת מטרה זו. אלה גם אלה נקבעות על־ידי הדרג המדיני, מתוך בדיקת האפשרויות הצבאיות ומגבלות הכוח, ומי תוך התחשבות בהן.

מטרות המלחמה של מדינת ישראל, כפי שנקבעו לפני המלחמה היו למנוע מלחמה, ואם תפרוץ, למנוע מהאויב כל הישג צבאי ולהנחיל לו מפלה בדרך של השמרת כוח ותשתית צבאית, כל זאת, על מנת להקנות למדינת ישראל יתרונות צבאיים משמעותיים, ביחסי כוחות ובקווי הפסקת אש.

כ־10 באוקטובר הייתה המלחמה למצוי־אות בת ארבעה ימים. עצם פרוץ המלחמה היה בו כבר הישג מדיני לערבים, ובזירת הדרום היו להם הישגים צבאיים. הישגים כאלה לא היו להם בזירה הסורית. המטכ"ל נמצא בשלב זה בדילמה וכדיון הצבאי והמדיני הוצגו שתי דרכי פעולה אפשריות: זו של הרמטכ"ל ראי"ל רוד אלעזר, שביקש להעביר את נקודת הכובד לצפון, וזו של סגנו, האלוף ישראל טל, אשר ראה את סיני כשדה המערכה העיקרי להשגת מטרות המלחמה. הדיונים עמדו בסימן המצב שנוצר עקב פתיחת המלחמה, הגיוס, ההישגים בזירת, הערכת כוח העמידה מול הערבים ומצב המשאבים. הנטייה הייתה לקצר את המשך המלחמה, מה גם שעקב התבוסה הסורית, הסתמנה אפשרות של כפיית הפסקת אש ביזמה סובייטית.

אור ל־11 באוקטובר, החליטה הממשלה לתקוף את הסורים, וזאת משלוש סיבות: ראשית, הסורים היו מעורערים וניתן היה להוציאם ביתר קלות ממעגל המלחמה; שנית, איום לעבר דמשק עשוי להתרע את ירדן שעד כה לא הצטרפה למלחמה, ושלישית, העברת כוחות מהזירה הסורית לזירת הדרום, במטעוה הייתה הוצאתם ממעגל הלחימה לזמן ניכר. אופציה זו טמנה בחובה את הסכנה של כפיית הפסקת אש בשעה שלמצרים הישגים קרקעיים בזירת סיני. היטיב לבטא את הסיבות לתקיפה כגולן הרמטכ"ל, שאמר את הדברים הבאים בקבוצת הפקודות לקראת ההבקעה, שהתקיימה בתל־שיבן, בבוקר יום ההבקעה: "צריכים להכריע בנקודה חלשה וזה פה. נשבור את סוריה. אנו יוצאים לקרב בעל חשיבות מברעת. יוצרים עובדה שאנו מעבר לקווי הפסקת האש ולכיוון דמשק... ניצור תנאים כדי לזכות בתפנית ולהפסקת המלחמה. אם אסד לא יבקש הפסקת אש נבצע עוד ונביאם להכרח להיכנע."

בפקודת המבצע המטכ"לית נקבעה סעסע כיעד קרקעי להתקפה, אולם בהיותו עד לעייפות הכוחות, לא ראה הרמטכ"ל את כיבוש דמשק כיעד שניתן להשגה בנקל ובלשונו: "נגיע לאן שנוכל להגיע, נתארגן, יכול להיות שבעבור יום נוכל לעשות עוד מאמץ אחד קדימה לעבר דמשק".

משהחלט על העברת נקודת הכובד לזירה הסורית, הוזרמו אליה כל התגבורות האפשריות: כוח "עמוס", בן 36 טנקים השלים את חטיבה 7, וכוח "נתי" בן 30 טנקים ניתן לאוגדת לנר. חיל האוויר הועמד במלוא עצמתו לרשות פעולת ההתקפה בנוסף לפעולותיו בעומק סוריה. התכנית הפיקודית, כפי שגובשה וסוכמה סופית בבוקר ה־11 באוקטובר, קבעה שההתקפה תיעשה בפניה הצפונית של הגולן, בה האגף הצפוני ההררי הנו ללא אויב וממנה ניתן לאיים לעבר דמשק. חיל האוויר תוכנן להיות מופעל בשלושה מעגלי פעילות: האחד – המשך הפצצות בעומק על יעדים כלכליים וצבאיים, פעילות בה שותף גם חיל הים; השני – שיתוק שדות תעופה; והשלישי – הפצצת אזור ההבקעה, החל מ"ש" פחות שולש. לפעולת ההכנה תוכנן להצטרף הכוח הארטילרי. מתוך רצון לשמור על שלמות הכוח, הוטלה ההבקעה על האוגדה הסדירה, אוגדת איתן. אוגדת לנר יוערה להיות עתודה ובהמשך, להעביר עוצבה לאוגדת איתן או להיכנס בעקבותיה. אם תתגלה התמוטטות סורית, ניתן יהיה להפעילה בציר נפרד.

"שלושה דברים", קבע הרמטכ"ל בתדריך בתל־שיבן בבוקר ה־11 באוקטובר "יקבעו את גורל המערכה: אתם והטנקים; חיל האוויר וכושר העמידה של האויב". סימן השאלה היה לגבי יכולת הלחימה הסורית, שכן לא היה ברור אם יתמוטטו הסורים. הוא העריך את הזמן שיינתן לפעולה עד להתערבות בין לאומית ב־24 שעות.

הזירה האווירית והימית

(ראה מרשם 3)

הפצצות אסטרטגיות – חיל האוויר פעל בעומק סוריה כבר ב־9 באוקטובר. בשחר אותו יום הציע הרמטכ"ל לתקוף מטרות אזרחיות ומטרות אנרגיה וכוחות צבא במגמה להביא לשבירת סוריה תוך 24 שעות ולכפות עליה הפסקת אש. משנתקבל אישור מדיני הותקפו באותו יום בתי זיקוק ותחנת כוח בחומץ ומחנה אל־אמי. בדמשק הותקפו באותו יום בניין המטכ"ל ומפקדת חיל האוויר וכיום שלמחרת הותקפו בתי הזיקוק בחומץ, תחנת כוח בקטינה ונמל מינת־אל־ביצ'א. באותו יום ניתן גם אישור מדיני לתקוף את שדה התעופה הבינלאומי של דמשק במגמה לשבש את הרכבת האווירית הרוסית.

בימים 11-12 באוקטובר הוסיף חיל האוויר לתקוף מטרות בעומק. ב־11 באוקטובר תקף מסוף דלק בחיאן אל עיש

ההשתתפות בקרב היבשה – לקראת ההבקעה הועבר כמעט כל כוח חיל האוויר לזירת ההבקעה. כדי לאפשר הכנה מרבית נדחה ה"ש" היבשתי משעה 1000 לשעה 1100. בשל חשיבות הקרב הורה מפקד חיל האוויר לטייסיו לפעול בכל תנאי, כולל אש טילים נ"מ. ואכן כאמור, המטוסים פעלו תחת אש טילים נ"מ ופגעו בריכוזי שריון, ארטילריה ומוצבים השולטים על נתיבי הפריצה, והטילו עד לשעה 1500 מאות טון פצצות, במרחב דיכוייה ח"ר סורית 7. בפעילות ההכנה, השתתפה גם הארטילריה שירתה בשלב ההכנה אלפי פגזים.

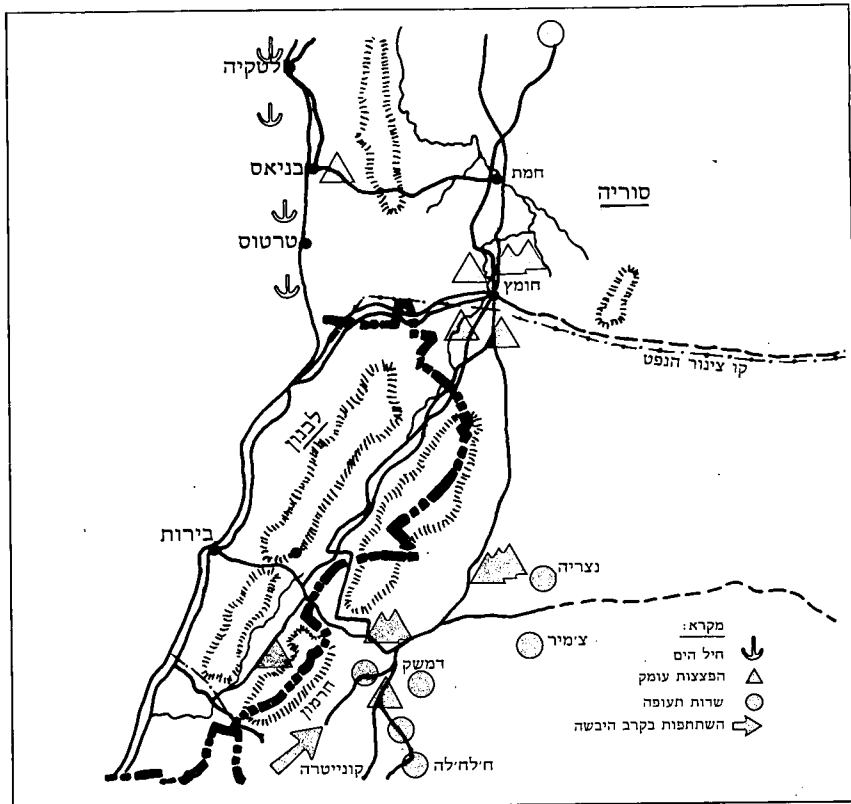
ההבקעה

(ראה מרשם 4)

אוגדת איתן – מפקד האוגדה הסדירה, תא"ל איתן, שהוטל עליו להבקיע, העדיף מלכתחילה שלא לפעול בקו ה"צפוני", הלא הוא ציר קוניטרה-דמשק, למרות שהמרחב מצפון לו היה גבעי ומיוער וחיבב אותו לפעול בנתיבים מוגדרים המקלים על המגן ומונעים פריצת כוחות שריון. לבר מהצורך לארגן את חטיבה 7 כמעט מחדש, ניצבה בקרב עצמו בפני תא"ל איתן בעיה של מעבר שדות המוקשים שמיקומם המדויק לא נודע גם בסיוור בלילה שקדם להתקפה. את הכוח המבקיע, חטיבה 7, פיצל לשני מאמצים מאוזנים, שכללו בעיקרם טנקים וגוף הנדסה קטן, לרבות טנק פינוי מוקשים, טנק דחפור ואמצעי פריצה. כוונתו הייתה לפרוץ בשני נתיבים, או לרכו את הכוח לנתיב אחד שיפרוץ. חטיבת ח"ר מוקטנת "גולני", יועדה לנוע בעקבות הטור הדרומי לטיהור תל-אדהור וג'בתא-אל-חשב.

בשעה 0715 לערך החלה ההכנה האווירית והארטילרית, ובחסותה נעו הכוחות לעבר נתיבי הפריצה כאמור, הכל ללא הפרעה של מטוסי אויב שרותקו אותו יום להגנת שדות התעופה. מעבר שדות המוקש שים נעשה בחסות מסך מתגלגל של אש ארטילרית כבדה. לבר משני טנקים שעלו על מוקשים, עברו כל הכלים מבלי שנוקקו כלל לפריצת השרות עליידי כוחות ההנדסה. המאמץ הצפוני ובראשו הגדוד של קהלני התקדם, הגיע לצומת חדר ללא קרב, ולפניו מסך אש ארטילרי מתגלגל שהונחת כ-500 מטרים לפני הכוח, ומשם המשיך לנוע, תוך לחימה בכ-20 טנקים סוריים, עד שהגיע לשטח השולט על הכפר מזרעית-בית-ג'ן. בהעדר כוח ח"ר עם טור הטנקים, נמנע המג"ד מלתקוף את הכפר בו היו טנקים וכוח ח"ר סורי, וכיבושו נדחה למחרת.

המאמץ הדרומי, שהובל על-ידי כוח בן-חנן נע מצפון לג'בתא-אל-חשב לעבר טרנג'יה ולפניו מסך אש ארטילרי מתגלגל. מכאן ואילך התקדם תוך לחימה בגופי טנקים עד לחלס. בעקבותיו נכנסה חטיבת "גולני" וטיהרה ללא קרב את תל-אדהור ואת ג'בתא-אל-חשב. חטי' חיר"ם 31,

מפה מס' 3: פעילות חיל האוויר וחיל הים

מעבר לפגיעה הפיזית בשדות. כ-11 באוקטובר רותק חיל האוויר הסורי להגנת פנים המדינה ושדות התעופה. אותו יום לא הופעל אף לא מטוס סורי אחד לעבר הכוחות הישראליים, שהיו בשלבים הקריטיים של ההתקפה. למחרת כבר ביצעו הסורים יותר ממאה גיחות תקיפה לעבר כוחות היבשה.

תקיפת הטילים – מערך הטילים נ"מ הסורי לא נפגע עד כה. כ-6 באוקטובר לא אפשר זאת מוג האווירי וביים שלמחרת הופעלה חלקית התכנית לתקיפת הטילים והישגיה היו קטנים. כך נאלץ חיל האוויר בקרב ההגנה להמשיך ולפעול בתחום מוכה טילים. נרמה היה שהסורים כמעט ובזבוז את כל טיליהם בירי פראי ובלתי מבוקר, והרבר התבטא ב-10 באוקטובר כאשר שיעור הטילים שנורו לעבר מטוסינו ירד. אלא שמחסור זה התמלא עד מהרה בזכות הסיוע הסובייטי שהוגש בדרך האוויר. ההנחה (הלא נכונה) בדבר מיעוט הטילים שהיו ברשות הסורים היא שעיצבה כנראה את התכנית לתקוף ב-11 באוקטובר שלושה בסיסי טילים בלבד. בתקיפה שקדמה להכנה האווירית נפגעו שני בסיסים כאלה. כך מצאו עצמם מטוסי חיל האוויר, שנכנסו לתקיפת מטרות במרחב ההבקעה, בתחום אש טילים נ"מ יעילה.

ולמחרתו גשרים בצפון סוריה, כמגמה לשבש הגעת טנקים שהגיעו בדרך הים מברח"מ. פעולות העומק חודשו ב-15 באוקטובר ונמשכו עד 21 בו.

חיל הים – בפעילות בעומק סוריה נטלו חלק גם כוחות חיל הים. ספינותיו פעלו כבר בליל 6-7 באוקטובר כאשר טיבעו שלושה סטיילים במרחב לדיאקיה. בליל 10-11 באוקטובר פגעו סטיילים במאגרי דלק בבאניאס ולדיאקיה ובנמלים של לדיאקיה ומינת-אל-ביצ'א וטיבעו סטייל. בלילה שלמחרת פגעו במאגר דלק בלדיאקיה וטרטוס וטיבעו שני סטיילים. פעם נוספת פגעו ספינות חיל הים במסוף דלק של באניאס בליל 23-24 באוקטובר.

בהפצצות חיל האוויר ובפעילות חיל הים נגרמו לסורים נזקים בערך של כחצי מיליארד דולר במערכות כוח, דלק וחשמל ובדרכים. הנוקים והשיבושים שנגרמו, השפיעו על סוריה ועל כלכלתה מספר חודשים לאחר המלחמה.

תקיפת שדות תעופה – ביום ההבקעה ולמחרת תקף חיל האוויר שבעה שדות תעופה בסוריה. שדות אלה נסגרו לפרקי זמן קצובים וכ-12 באוקטובר אף היו מקרים בהם נאלצו מטוסים סוריים לנחות על הכביש לדמשק. המשמעות של התקיפה הייתה

שהתפתה מטיהור קוניטרה טיהרה את תל-אלאחמד ותל-קבע.

אוגדת לנר – בקבוצת הפקודות בתל-שיבן התברר למפקד האוגדה סופית, כי הנתבי לגיבתא-אל-ח'שב בו תיכננה אוגדתו לחדור ניתן לאוגדת איתן עליה הוטל להבקיע, בעוד שעל אוגדת לנר הוטל להיות בשלב זה עתודה ולפעול חלקה או כולה בעקבות האוגדה המבקיעה. במקרה שאויב יתמוטט תוכננה אוגדת לנר לפעול בציר קוניטרה-דמשק.

התכנית של האלוף לנר במקרה שיפעל בנתיב נפרד, כללה הכנה אווירית וארטילרית רית ופריצה לעבר ח'אן ארינבה על-ידי חטיבה 17 בחיפוי חטיבה 79. בבוקר נשלח סיור אלים של שתי מחלקות טנקים לעבר המוצבים הסוריים. השולטים על הכביש, שלא נענה בתגובה כלשהי. להרגשה כי הקו עזוב בחלקו, תרמו גם ההתקדמות המהירה של אוגדת איתן, ותשדורות סודיות, שהעידו על התמוטטות. כל אלה הניעו את הרמט"כ"ל, ששהה במפקדת פיקוד הצפון, להורות בשעה 1940 להקדים ולהפעיל את אוגדת לנר בציר הכביש. עד לשעה 1300 כאשר החטיבה המובילה, חטיבה 17, החלה לנוע, ירה האגד הארטילרי האוגדתי אלפי פגזים במסגרת תכנית אש חדשה "חפזה" כלשהי שהוכנה בו בוקר, עם שינוי נתיב הפריצה. לא זו, נוספה כאמור, ההכנה האווירית לאורך הכביש לסעסע ומצידיו.

חטיבה 17, שמנתה כ-40 טנקים "צנטוריון" נעה בשני גופים: על הכביש ומצפון לו. החיפוי של חטיבה 79 הופסק עד מהרה בשל אי יעילותו בשל טווח רחוק וכיסוי היעדים באש ועשן. כבר ככניסה לשטח ההפקר נתקל הכוח במקבצי מוקשים ישראליים ובאש ארטילרית סורית. הגרוד הצפוני נקלע לשדה מוקשים ולאש נ"ט יעילה של מוצב פלוגתי ששלט על הכביש ו-18 מתוך 19 הטנקים שלו נפגעו. הגרוד השני פרץ בנתיב הכביש, עבר תוך כדי ירי את המוצב הקדומני והגיע כשישה טנקים כשירים לצומת ח'אן ארינבה-גיבא.

אלוף הפיקוד הורה עוד לפני כן לאלוף פלד להעביר את חטיבת שריון 19 לגזרת לנר, ועתה הורה לאלוף איתן להעביר גודד טנקים מגזרתו לעבר כביש קוניטרה-דמשק מתוך כוונה לפתוח את נתיב הפריצה מאחור. נשקלה גם אפשרות ל"שלוף" את חטיבה 17, וחטיבה 79 הוכנה לקרב חילוץ. מגמה זו שונתה ובשעה 1500 לערך חדרה חטיבה 79 פנימה על הכביש ומצפון לו תוך מתן חיפוי עצמי, והגיעה אל הצומת שמדרום לח'אן ארינבה. בשלב זה הופסקה במוצב ובסביבתו ההתנגדות הסורית שכי תוצאה ממנה נפגעו 40 טנקים.

בשעה 1620 לערך הגיע מח"ט 19 ועמו 15 טנקי "צנטוריון" ו-30 טנקי "שרמן מ-51". החטיבה נשלחה אל מעבר לח'אן ארינבה, כבשה עד לחשכה את תל כרום ובשעה 1700 הגיעה לצומת מעץ.

הלילה

עד הלילה נכבש כל המערך הדיכויני הסורי הראשון למן פאתי מזרעית-בית-ג'ין בואכה חרפא-חלס-מעץ. השטח עצמו לא טוהר. כלילה נהדפו התקפות סוריות על חניוני טנקים, על-ידי כוחות חי"ר שלנו שאבטחו. הכביש הראשי לא נפתח לתנועת דרגים, עד לטיהור ח'אן ארינבה על-ידי גרוד חי"ר"ם של חטיבה 31 וגרוד חרמ"ש של חטיבה 19. שבעה מטוסים איבד חיל האוויר באותו יום. באוגדת לנר נפגעו 40 טנקים בלחימה על מרחב ח'אן ארינבה ובאוגדה המבקיעה של איתן נפגעו שניים בלבד. לשטח, שנכבש וטוהר, הוכנסו כלילה דרגי אספקה וארטילריה. כוח טנקים נוסף, כוח "נתי" שכלל 28 טנקים "צנטוריון" הועבר אל אוגדת לנר ותגבר את החטיבות 17 ו-79.

היום השני

(ראה מרשם 5)

כ-12 באוקטובר היה עדיין מרכז הכובד של פעילות צה"ל בצפון, אך באותו יום כבר דן הפיקוד העליון במה שיעשה בזירה המצרית. בדיון של הדרג המדיני שהתקיים באותו יום בשעת אחר הצהריים התנהל ויכוח בין מצדדי הצליחה לבין אלה, שהעריפו להמתין לצליחת הדיכוינות המצרית המשווריינות. באוויר ריחפה תחושה שהפסקת אש קרבה. כוח ירדני החל נע צפונה והתערבות חיל המשלוח העיראקי נראתה צפויה בצהרי ה-13 באוקטובר.

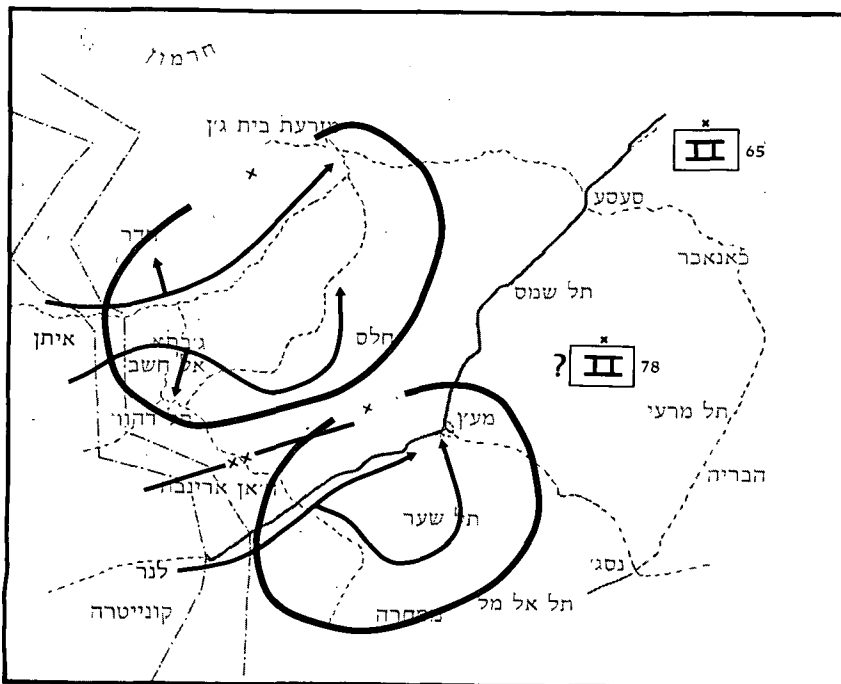
לקראת יום הלחימה השני, אישר הרמט"כ"ל לפיקוד להתקדם למרחב סעסע, תוך

מפה מס' 4: פעילות כוחות צה"ל ב-11 באוקטובר

הימנעות מקרבות הבקעה ומשחיקה של כוחות קרקע וחיל אוויר. ניתנה אף אפשרות להפעיל את אוגדת פלד ואת אוגדת לנר לעבר נוא, ובבוקר אף נכנסו כוחות מאוגדת פלד למגע בגזרתם. בסופו של דבר וזאת גם לפי המלצת שר הביטחון, שהיה במפקדת פיקוד הצפון, הוחלט להמשיך ולרכו את המאמץ בגזרת ההבקעה בלבד, ובשעה 1040 הורה מפקד הפיקוד להעלות את חטיבת טנקים 20 מאוגדת פלד צפונה.

הסורים, אשר לא הטיבו להילחם ביום הקודם בחרו עתה לייצב קו הגנה בקו מזרעית-בית-ג'ין-תל-שמס-תל-קרין ולפעול בדרך של הגנה פעילה של כוחות טנקים וחי"ר של דיכוייה 7 וחטיבת טנקים 68 של דיכוייה 3 עם חי"ר ובסיוע מטוסים. חיל האוויר הישראלי המשיך באותו יום לסייע לכוחות הקרקע חרף אבדותיו ולמרות שהגיע בסמוך למה שהוגדר כ"קו אדום" המסכן את המשך יכולתו לפעול בפעולות תקיפה בזירת מצרים. לבד מתקיפת מטרת עומק תקף בשנית שדות תעופה סוריים וכן חמש סוללות טילים. כן המשיך וסייע לכוחות הקרקע בגזרת ה"מובלעת".

אוגדת איתן – אוגדת איתן התכוונה להגיע לסעסע בשתי זרועות: האחת מכיוון מזרעית-בית-ג'ין והשנייה בדרך כביש קוני-טרה-דמשק, אלא שנתקלה בהתנגדות קשיחה של טנקים, חי"ר ומטוסים בכפר מזרעית-בית-ג'ין ובתל-שמס. המאמץ הצפוני כבש את הכפר מזרעית-בית-ג'ין עד לשעה 1400, תוך שהוא הודף התקפות נגד של טנקים וחי"ר בסיוע מטוסים. המאמץ הדרומי נתקל באש נ"ט חזקה ובסיוע

כדי לבלום את התקדמותם, נערכה אוגדת לנר בקו מעץ-תל-שער-ג'בא-תל-כורום. קו שני לקו בלימה זה, היה של חטיבה 7 מאוגדת איתן, שהוצבה במרחב מעץ-חלס-ח'אן ארינבה. כל אותו לילה הפעילה האוגדה שבעה גדודי ארטילריה לעבר הכוח העיראקי. עם בוקר פתחה אוגדת לנר, אשר קיבלה גידור טנקים נוסף מחטיבה 7 ובסיוע ארטילרי נוסף, בהתקפת נגד על הכוח העיראקי שמצא עצמו נתון בסכנת לפיתה, ונסוג תוך כדי ניהול קרב שריון וארטילרי. 40 טנקים ננטשו בשטח ועד הצהרים השתלטה האוגדה מחדש על השטח שפינתה ביום הקודם למן תל-מרעי וקורין ועד לכפר נסג' ותל-אל-מל ומסחרה.

תוצאות הקרב

כבר בצהרי ה-12 באוקטובר, עוד בטרם התערב כוח החלוץ של חיל המשלוח העיראקי, הביע הרמטכ"ל, רא"ל דוד אלעזר, את דעתו כי המתקפה בצפון מיצתה את יכולתה. באותו יום הוחלט להעביר את מרכז הכובד לסיני.

בימים הבאים הרחיב פיקוד הצפון את שטח המובלעת: חטיבת חי"ר 31 כבשה את תל-שמס, ואת אוס-בטנה; חטיבת "גולני" כבשה את בית-ג'ין וחטיבה 9 במתקפה של אוגדת לנר - כבשה את התלים ענתר וקורין. כוחות המשלוח העיראקיים והירדניים תקפו מספר פעמים את הכוחות במובלעת, אך לא השיגו הישגים קרקעיים. בימים 11-13 באוקטובר נפגעו כ-60 טנקים, רובם בקרב של אוגדת לנר על מרחב ח'אן ארינבה. חיל האוויר איבד בכל פעולותיו 18 מטוסים, וחיל האוויר הסורי איבד 16 מטוסים. דיבזיה חי"ר סורית הוצאה מכלל פעולה (ובמינוח צבאי "הושמ" דה"). הכוח העיראקי איבד 40 טנקים.

הערות והארות בשולי הקרב

עד כאן תואר מהלך הקרב אולם בכך לא די. מן הראוי לבחון את הקרב ולהירשף למספר שאלות הנובעות ממנו, גם אם עדיין לא הושלם מחקר כל פרטי מהלך הקרב ויש להמשיך ולחקרם.

הכלים לבחינת קרב הם מתוך הידע של הקצין בתחומי תורת המלחמה, התיאוריה והדוקטרינה, ובהם נשתמש לבחינת קרב זה. נפנה עין בוחנת לסוגיות של צורות הקרב, מעבר מהגנה להתקפה, איוון בין שריון לחי"ר, יסוד האש - לרבות חיל האוויר, מודיעין ועתודות בקרב הנייד, ונבדוק אם אכן הוצבו מטרות למבצע, ואם כן באיזו מידה הן אכן הושגו.

צורות הקרב

בשלושת ימי הלחימה הנדונים עבר פיקוד הצפון מצורת קרב אחת לצורת קרב אחרת: ביום הראשון ניהל פיקוד הצפון קרב התקפה שנועד להיות קרב הבקעה. מחיר ההבקעה, בעיקר בגורת האוגדה המבקיעה,

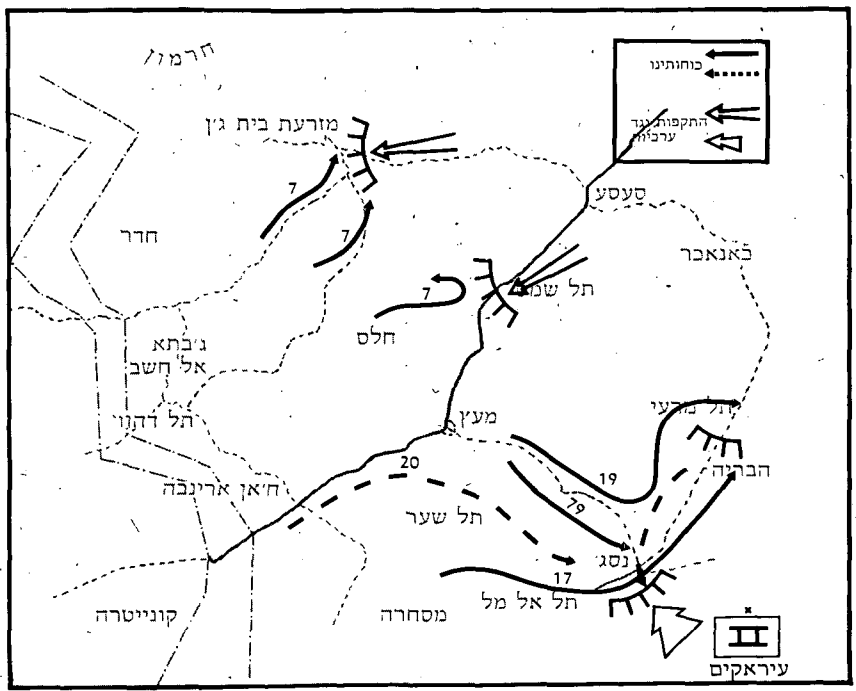
"צנטוריון" נערכה עתה לכיבוש כאנאכר. ההתערבות העיראקית - אלא שאותה עת התקרבה אל זירת המערכה חטיבת שריון מוקטנת עיראקית מכוח המשלוח "צלאח-א-דין". החטיבה העיראקית שכללה (לפי תיאורם של העיראקים²) שני גדודי טנקים, שני גדודי חרמ"ש וגדוד ארטילריה, נעה מעיראק בבוקר ה-8 באוקטובר.

כ-10 באוקטובר הגיעה החטיבה לדמשק לאחר מסע בן יותר מ-1300 ק"מ. היא הופנתה לגזרה הדרומית של דיבזיה 5. ב-11 באוקטובר הועברה לגזרת דיבזיה 9 ככוונה לתקוף את אוגדת לנר עם חטיבה משורינית (68?) סורית אלא שלבסוף תקפה בעצמה בשעה 1500 בשני טורים מאוזנים של טנקים וחרמ"ש לעבר נסג' ותל-מסחרה. האלוף לנר, שהיה בתל-שמס, הופתע לגלות את העיראקים באגפו והעריך את כוחם בעצמה וריחטבית. עד מהרה נערך לקרב עמם. חטיבה 79 הפסיקה את פעילות התדלוק, בשעה 1600 לערך נכנסה לקרב בצומת נסג', ואליה הצטרפו החטיבות 17 ו-19, שנאלצו לחזור על עקביהן מתל-מרעי. חטי 20, שהגיעה בשעה 1600 לתל-שער נעה לעבר תל-אל-מל ותל-מסחרה ובעוד החשכה משתררת נתקלה בטור העיראקי הדרומי. הכוחות התערבבו אלה באלה ובשעה 1800 ניתקה חטיבה 20 מגע ונערכה בג'בא. כנגד הכוח העיראקי הופעל גם חיל האוויר, שפעל באזור מוכה טילים. במהלך פעולה זו אבדו שני מטוסים. העיראקים המשיכו להתקדם בחסות הלילה לעבר ג'בא ותל-שער. לחטיבה 12 העיראקית נוספה בו בלילה חטיבה ממוכנת 8.

מטוסים מתל-שמס, פגע ב-20 טנקים, אך נאלץ לסגת. אחר הצהרים ניסה בן חנן לתקוף את התל מכיוון שטח הלגיה, והגיע למרגלות התל עם שישה טנקים. ארבעה מהם נפגעו והוא עצמו נפצע וחולץ בחסות החשכה. חטיבת "גולני" וחטיבת חי"ר 31 עסקו אותו יום בטיהור המרחב הקדומי שנכבש ביום הקודם ובפתיחת צירים.

אוגדת לנר - התנגדות סורית פחות קשיחה, ויכולת הפעלת גופי שריון גדולים כשטח תמרונ נוח יחסית, אפשרו לאוגדת לנר להעמיק תוך לעבר כאנאכר. עד לשעה 0900 הסתיים ארגון הכוחות ותדלוק הרק"ם, שנעשו תוך הפרעות של חיל האוויר הסורי שתקף כל העת. חטי 79 שמנתה עתה, עם "כוח נתי", 50 טנקי "צנטוריון" (מהם 30 עם מנוע "מטאור") כבשה את צומת נסג' עד שעה 1300 תוך לחימה בכ-30 טנקים סוריים, ומכאן השתתחה לתדלוק, לו נזקקו רוב כליה. חטיבה 17 שנפגעה ביום הקודם, קיבלה פלוגת טנקים מ"כוח נתי", וכללה עתה 24 טנקים ו-15 נגמ"שים. היא נעה לכיבוש תל-מסחרה בו נמצאו כוחות דיבזיה חי"ר 9 הסורית. אולם לאחר קרב שנמשך שעתים בו גילו הסורים התנגדות עזה ויררו אש טנקים ונגמ"ש. ניתקה החטיבה מגע, ונעה לעבר צומת נסג', אותו עקפה מדרום. החטיבה התגברה על מגן נ"ט בתל-עלקיה תוך ניהול קרב אש עם טנקים סוריים ונעצרה מול תל מרעי, כשמספר הטנקים הכשירים שלה הוא שמונה בלבד. הקרב הוכרע משהגיעה לאזור חטיבה 19, ואזור תל-מרעי נכבש, בשעה 1600. האוגדה אליה נעה גם חטיבת טנקים 20 עם 50 טנקים

מפה מס' 5: פעילות כוחות צה"ל ב-12 באוקטובר

נחסך בשל כמה תנאי יסוד שהושגו קודם הקרב: עליונות אווירית וסיוע אווירי טוב לכוחות הקרקע; עצמת אש ארטילרית וכן הפתעה במקום, אם לא בשיטה ובזמן. הקרב ביום השני אופין בתחילתו בהתקדמות מול אויב מאורגן ולוחם. בסופו של אותו יום עברה אוגדת לנר להגנה ניידת בה נאלצה לוותר על שטח אותו חזרה ותפסה ביום השלישי למערכה בקרב נייד של שריון וח"ר בסיוע ארטילרי. מכאן ואילך נערך הפיקוד לקרב הגנה, אשר היו בו מרכיבים של מלחמת התשה.

מעבר מהגנה להתקפה

המערכה בגולן, כמוה ככל מלחמת יום הכיפורים, הייתה בבחינת מגנה אסטרטגיית, בה שולבה התקפה טקטית (או מערכתית). ראיית המלחמה ומטרותיה כפי שגובשו בתכנוני האב ובמשחקי המלחמה עד למלחמת יום הכיפורים, חייבה מעבר משלב ההגנה לשלב ההתקפה על אדמת האויב. על מעבר כגון זה, אמר קלאוזוביץ: "הנקודה המזהירה ביותר בהגנה היא המעבר המהיר והנמרץ להתקפה — חרב הנקמות הנוצצת. מי שאינו כולל מלכתחילה מעבר זה בתפיסת ההגנה שלו לא יבין לעולם את עדיפויותיה של ההגנה כצורת מלחמה"⁴.

משנפלה ההחלטה על העברת נקודת הכובד לצפון, הוטל על פיקוד הצפון לעבור מהגנה להתקפה עוד לפני פיקוד הדרום. כאמור, תרמה להחלטה גם העובדה שקרב ההגנה בפיקוד הצפון והתקפת הנגד שלו הסתיימו בהישגים. אולם, המעבר להתקפה בוצע בתנאים קשים של ארגון כוחות לא רעננים, אשר עמדו עד כה בקרב הגנה קשה ורב אבדות. הארגון נמשך כ-36 שעות ולא ניתן היה לעבור להתקפה בשלב מוקדם יותר. יש לציין שמול הכוחות התוקפים העייפים ניצב אויב מוכה שהובס בקרב ההתקפה שלו, והיה עייף לא פחות. גם עתה כמו בקרבות ה-9 באוקטובר פפתחת קוניט רה, עמדו במבחן כוחות העמידה של צה"ל ושל הסורים, תוך חילופי תפקידים מגן-תור-קף.

האיוון בין שריון לח"ר

בקרב המובלעת הפעיל צה"ל שתי אוגדות שכללו חמש עוצבות טנקים ושתי עוצבות ח"ר, לבד משני אגדי ארטילריה והכוח האווירי. בחינת הקרב ביום הראשון והשני מגלה, כי הנטל העיקרי של הפריצה (ההבקעה) וקרב ההתקדמות נפל על עוצבות הטנקים בסיוע הארטילריה. שתי חטיבות הח"ר המוקטנות — "גולני" וחטיבת ח"ר"ם 31 — הופעלו ביום הראשון בעקבות הטנקים להשתלטות על מערכי ח"ר וג"ט הקדומניים (גם בקרב על "פקק" ח"אן ארינבה הופעלו טנקים). גופי הטנקים המשיכו לנוע מורחה ללא ח"ר. מפקד גדוד 77 לדרוגמה נמנע בערב ה-11 באוקטובר

מודיעין בקרב הנייד

הקרב הנייד והכוחות הממוכנים של שדה הקרב המודרני מהווים בעיה למודיעין. על אנשיו לאתר כוחות בשדה הקרב, וכוחות הנעים אליו, ולתת "מודיעין בזמן ריאלי", בעוד זה משתנה תוך זמן קצר יחסית.

שני נעלמים מודיעיניים היו בפתח הקרב: כוח העמידה הסורי, ומועד הגעת העיראקים לירת הקרב. כוחות משלוח עיראקיים התערבו בזירה הארץ ישראלית במלחמות קודמות, במלחמת העצמאות ובמלחמת ששת הימים, וידענו גם ידענו, כי הם גורם כעל עוצמה העלול לשנות את מאזן הכוחות בזירה הסורית. העיראקים הוכנסו לקרב בחופזה בשעה קריטית לסורים אך הופעתם באגף של אוגדת לנר וערפל הקרב לגבי עצמתם וכוונותיהם הצליחו לעצור את תנופת ההתקדמות של פיקוד הצפון.

עתודות בקרב

"לעתודה", אמר קלאוזוביץ, "שני תפקידים השונים בתכלית זה מזה, והם: הארכת הקרב או חידושו, והפעלה במקרים בלתי צפויים"⁵.

תוך כדי הקרב הועמדה אוגדת לנר כעתודה לאוגדת איתן, ניתנה הוראה לשלוח גדוד מאוגדת איתן כדי לפתוח את פקק ח"אן ארינבה והועברו כוחות נוספים לזירה: חטיבה 19 של אוגדת פלד הגיעה בערב ה-11 באוקטובר ואפשרה לאוגדת לנר להמשיך את תנופת ההתקדמות שנעצרה אל מעבר לח"אן ארינבה. "כוח נת", שנשלח ממרכז הארץ תגבר אותו לילה את אוגדת לנר שאיבדה 40 טנקים. חטיבת טנקים 20 מאוגדת פלד הועלתה בבוקר ה-12 באוקטובר על-ידי מפקד הפיקוד במגמה לאפשר לאוגדת לנר להתקדם לעבר כאנאכר. כניסתה לקרב בערב של אותו יום הייתה בשלב קריטי ותרמה לבלימת העיראקים.

לכבוש את מזרעתי-ביתגין לאור העובדה שלא עמד לרשותו כוח ח"ר. למחרת נכבש הכפר על-ידי כוח טנקים. תל-שמס הותקף על-ידי כוח טנקים. התקדמות אוגדת לנר לעבר כאנאכר וקרב השב"ש עם העיראקים, נעשו על-ידי גופי טנקים. כוחות הח"ר הופעלו בלילה אור ל-12 באוקטובר לטיהור ח"אן ארינבה, לפתיחת נתיבי תחזוקה ולאבטחת חניוני הטנקים שהותקפו בלילה על-ידי כוחות סוריים.

יסוד האש

בהתקפה על ה"מובלעת" החזיר לעצמו צה"ל לראשונה מאז פריצה המלחמה את היכולת ליצור עדיפות ביסוד האש, חרף מספרם הגדול של קני הארטילריה של האויב. עדיפות זו הושגה על ידי ריכוז עצמה ארטילרית ואווירית משולבות זו בזו, בשלבי ההכנה והפריצה פנימה. יעילות יסוד האש בלטה יותר בגורת האוגדה המבקיעה, אוגדת איתן, בה היה הקרב סדור ומתוכנן, ואת הגייסות הפורצים ליווה מסך ארטילרי מתגלגל. יעיל פחות היה יסוד האש בפריצה של אוגדת לנר, כאשר הקרב היה כרוך בשינוי, ובתכנון חפזו כלשהו. הארטילריה מילאה תפקיד נכבד גם בקרב של אוגדת לנר נגד הכוח העיראקי, בהעסיקה אותו במשך כל הלילה אור ל-12 באוקטובר ולמחרת. ליסוד האש שייך גם חיל האוויר. את פעולתו לבחון אלא במלוא היקפה בעומק הזירה ובמרחב קרב היבשה, וכל הפרדה בין הדיון בהפצצות אסטרטגיות לבין האירועים, אינה נכונה. חיל האוויר פעל בתחום מוכה טילים, אולם הצליח להשיג עליונות אווירית מוחלטת ב-11 באוקטובר בשלבים של ההתקדמות למגע ובפריצה, על-ידי שיתוק שדות התעופה הסוריים.

החיכוך בקרב

קלאוזיבץ מפנה את תשומת לבו של המפקד לתופעה בקרב הנקראת חיכוך (friction). החיכוך הנו ההבדל שבין המלחמה בפועל לבין זו המתוכננת באווירת הביטחון. שמשרה לשכת המטה. את הפעילות במלחמה השווה קלאוזיבץ להליכה במים, בממד יוצר התנגדות. תופעת החיכוך של ה"מובלעת" באה לידי ביטוי פעמיים: בקרב של אוגדת לנר על ח'אן ארינבה ולמחרת בהופעה של העיראקים.

מטרות המלחמה ויעדיה

האם הושגו מטרות המלחמה והמטרות במלחמה בקרב על ה"מובלעת"? האם בכלל הוצבו מטרות ויעדים ע"י הדרג המדיני והצבאי העליון? "קבינט המלחמה" המדיני (מאיר, גלילי, אלון, דייק) היה שותף מלא להתלבטויות של הרמטכ"ל ולתהליך קבלת ההחלטות למן הפעלת חיל האוויר בעומק סוריה ב-9 באוקטובר ועד להתקפה וסיומה. שר הביטחון וכמוהו הרמטכ"ל שהו פרקי זמן

ניכרים בזירה ושניהם השפיעו על מהלך הקרב. שר הביטחון הדגיש את הצורך להתקדם לעבר דמשק, אך לא הגדיר יעדים קרקעיים. אלו הוגדרו בפקודת המבצע המטכ"לית, אך גם כך הבין הרמטכ"ל כי כל הישג תלוי בהתחשבות עם כוח העמידה של התוקפים והמגינים. את דמשק לא ראה כיעד שניתן להשיגו בנקל על-ידי הכוחות העיפיים אלא כיעד שיש ל"איים" עליו. משום כך לא פקד להמשיך ולהתקדם כלילה שבין ה-11 ל-12 באוקטובר.

המטרה של מניעת הישגים צבאיים מהסורים הושגה כבר בקרב ההגנה. בהתקפה שבאה בעקבותיו נכבשה ה"מובלעת" וההישגים היו בתחום השמדת כוחות ותשתית. היה בכך שינוי מצב כפי שרצה הרמטכ"ל והוצאתה של סוריה ממעגל המלחמה, למעט פעולות שלה ושל כוחות המשלוח לעבר ה"מובלעת". עם זאת, לא הביאה המתקפה את סוריה לכלל בקשת הפסקת אש, אלא ב-24 באוקטובר. מעבר להשפעת המתקפה בזירה הסורית, יש לבחון את מידת תרומתה להשגת מטרות

המלחמה, ומעל לכל לקיצורה של המלחמה במסגרת כוללת של האירועים בשתי זירות המלחמה. קרוב לוודאי שהאיום לעבר דמשק הביא ללחץ של סוריה על מצרים להקדים ולתקוף בצורה לא מוכנה וכושלת ב-14 באוקטובר בסיני. קרב ה-14 באוקטובר היה נקודת מפנה לטובת צה"ל בזירה המצרית ובכלל המלחמה. שטח ה"מובלעת" שימש כקלף מיקוח חשוב, בדיונים על הפרדת הכוחות שהתנהלו לאחר שפסקה הלחימה.

הערות

1. Carl von Clausewitz, *On War*, Princeton 1976, p. 37.
2. מוג אוויר לא נוח מנע תקיפת הטילים, גם אילו הייתה הממשלה מאשרת מתקפת מנע אווירית. בעניין זה טועה ח' ברטוב בספרו "דרו" (כרך ב' עמוד 23).
3. ראה "מערכות" 259-258 עמ' 8-15.
4. Clausewitz, *ibid.*, p. 360.
5. Clausewitz, *ibid.*, p. 250.

הלוחמה האווירית

בקרב על המובלעת ברמת הגולן

סא"ל יוסי עבודי

התפיסה האסטרטגית שרווחה לפני המלחמה לגבי הפעלת חיל האוויר, הסתמכה על לקחי המלחמות הקודמות, ועיקרה היה כי בכל מלחמה, חייב חיל האוויר של צה"ל להשיג עליונות אווירית, עוד בשלבים הראשונים. תפיסה זו כבר יושמה בעבר על-ידי צבאות שונים, אך דומה כי אף חיל אוויר לא הצליח ליישם אותה כפי שעשה זאת חיל האוויר של צה"ל במלחמת ששת הימים. מדינת ערב למדו את לקחי מלחמת ששת הימים והחלו לרכוש ציוד להגנה על שדות התעופה שלהן ולמיגון מטוסייהן. באורח שלא היה לו תקדים במזרח התיכון. במלחמת ההתשה הפעילו המצרים נגד כוחות צה"ל בתעלה מסה גדולה של אש ארטילרית, ובידי צה"ל לא הייתה תשובה לאש זו. אז הופעל חיל-האוויר, שכונה אז "הארטילריה המעופפת של צה"ל". הפעלתו של חיל האוויר באה לאחר סדרה של קרבות-אוויר בתעלה בהם איבדו המצרים עשרות מטוסי קרב. כדי לכסות על הפער שיצרה העדיפות המוחלטת שהייתה לחיל האוויר של צה"ל במלחמת ההתשה, בנו המצרים והסורים מערכי טילים נ"מ מגוונים

ויעילים, שכללו גם תותחים נ"מ בעלי קוטר שונה ומונחי מכ"ם, לשם הגנה על כוחותיהם מתקיפות האוויר. הנה כי כן, לקראת מלחמת יום הכיפורים הייתה המשמיה שעמדה בפני חיל האוויר קשה שבעתים: היה עליו להתמודד הן עם הכוח האווירי של האויב על מנת להשיג עליונות אווירית, והן עם מערך הטילים נ"מ בחזית על מנת להשיג חופש טיסה ולאפשר סיוע יעיל לכוחות היבשה של צה"ל. הדרג המתכנן בחיל האוויר ראה לנגד עיניו את הקושי שהציבו בפני החיל מערכי הטילים של מצרים ושל סוריה ואת מגבלות הטיסה באזור מוגן טילים, ולצד התפיסה השואפת להשיג עליונות אווירית בשלבים הראשונים של המלחמה, הובאה בחשבון גם תכנית נוספת. המתכננים הביאו בחשבון גם אפשרות שהאויב יפתח במלחמה, יפרוץ את קווי כוחותינו ויאיים על יישובינו. במקרה כזה יהיה על חיל האוויר לתקוף בחזית עוד לפני השגת עליונות אווירית ולמרות הסיכון הרב הטמון בטיסה בתוך אזור מוגן טילים בצפיפות כזו.

תכניות האויב למניעת תקיפות מהאוויר על כוחותינו
מצרים וסוריה למדו כאמור את לקחי מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה. הן החלו בכנייה נרחבת למיגון מטוסייהם, ובהקמת שדות תעופה חרשים שבהם מסלולים לא מצטלבים (לפי מתכונת שדות התעופה של נאט"ו), כך שלקראת מלחמת יום הכיפורים היו כל מטוסי הקרב של מצרים ושל סוריה מוגנים בתוך מקלטים חזקים ועמידים מול הפצצות מן האוויר. בשדות-התעופה הוצבו גם סוללות טילים ותותחים נ"מ להגנה פעילה כנגד מטוסים תוקפים. בקווי החזית נבנו מערכי טילים והוצבו סוללות תותחים נ"מ, כשהמגמה היא להגן על כוחות היבשה שלהם. חשוב לציון כי התפיסה של מצרים ושל סוריה לגבי התקדמות כוחותיהם בפעילות התקיפה, התבססה על התפיסה הסובייטית, שקבעה כי כוחות יבשה יתקדמו תחת מטריית טילים בלבד ולא ייצאו ממנה, וככל שהכוחות יתקדמו, יתקדם יחד עמם מערך הטילים שיהווה מטרייה הגנתית כנגד מטוסים תוקפים. לצורך זה הם רכשו גם סוללות טילים ניידות מסוג S.A.-6.